

Anetta Jaworska

Ocena reformy więziennictwa obejmującej zmianę organizacji pracy penitencjarnej w Polsce – sprawozdanie z drugiego etapu badań

Wstęp

Kara pozbawienia wolności, a w szczególności sposób jej wykonywania, już od dziesiątków lat budzi szczególne kontrowersje i wskazuje na potrzebę dokonania diametralnych zmian. Skrajni przeciwnicy systemu karania penitencjarnego proponują niemalże całkowitą likwidację placówek więzienniczych, z utrzymaniem jedynie niezbędnego dla bezpieczeństwa państwa minimum i zastąpienia jej systemem probacji. Idee te, choć jak sądzę wysoce zasadne i zgodne ze współczesnym humanitaryzmem, a przede wszystkim zdrowym rozsądkiem, nie prędko doczekają się jednak wdrożenia w praktyce. Głosy krytyki, płynące głównie ze środowisk akademickich, przyczyniają się jednak do zauważenia potrzeby dokonania szerokich zmian w obszarze penitencjarystyki. Jednym z pomysłów na reorganizację więziennictwa jest opracowana przez resort sprawiedliwości i wdrożona w życie z dniem 25 maja 2010 r. reforma, powołująca do życia tzw. oddziały penitencjarne, przejmujące funkcje dotychczasowych działów penitencjarnych. Jej główne założenia miały polegać przede wszystkim na odbiurokratyzowaniu i zmianie struktury więziennictwa. Pomysł reorganizacji pracy penitencjarnej wynikał zapewne ze świadomości niskiej jakości pracy penitencjarnej w zakładach karnych, przekładającej się na nikłe efekty resocjalizacyjne. Wdrożenie reform nie pociągnęło za sobą jednak ani dodatkowych etatów dla więziennictwa, ani zwiększenia nakładów finansowych na resocjalizację skazanych¹.

Wraz z pojawieniem się zmian organizacyjnych, w porozumieniu z dyrektorem zakładu karnego w Czarnem, jako jednego z pierwszych objętych działaniem reformy, postanowiono dokonać ewaluacji wprowadzanych zmian.

Metodologiczne założenia badań

Główne problemy badawcze, jakie postawiono przed wdrożeniem zmian organizacyjnych, dotyczyły trzech grup zaangażowanych w proces resocjalizacji:

¹ Szerzej na temat organizacji reformy: A. J a w o r s k a, Nowelizacja organizacji pracy penitencjarnej w Polsce – próby reform i ich ewaluacja (w druku).

kadry kierowniczej, wychowawców resocjalizacyjnych oraz osadzonych. Ich treść obejmowała obszary przewidziane jako teleologiczne założenia reformy:

- P.1: Jaka jest rola zmian wprowadzanych do więziennictwa w zakresie usprawnienia pracy personelu więziennego?,
- P.2: Jaka jest rola wprowadzanej reformy w zakresie poprawy jakości pracy resocjalizacyjnej w zakładzie karnym?,
- P.3: Jaka jest rola wprowadzanych zmian organizacyjnych w zakresie możliwości konstruktywnego wypełnienia czasu osadzonym podczas odbywania kary pozbawienia wolności?

Jako narzędzia badawcze zastosowano sporządzone specjalnie do tego celu kwestionariusze ankiety, własnego autorstwa, skierowane do 3 grup respondentów – kierownictwa, wychowawców oraz skazanych.

Badanie efektywności reform obejmujących zmianę organizacji pracy penitencjarnej przeprowadzono trzykrotnie w odstępach półrocznych. Pierwsze badanie odbyło się w dniu wprowadzenia reformy – 25 maja 2010 r., a kolejne na początku stycznia 2011 r. Trzecią turę badań przeprowadzono dokładnie rok od wprowadzenia zmian organizacyjnych – 25 maja 2011 r.

Wyniki badań obejmujących oczekiwania personelu więziennego oraz ocenę zmian po pierwszym półroczu od wprowadzonych zmian zaprezentowano w oddzielnym opracowaniu², poniżej zostaną przedstawione wyniki oceny poprawy efektywności pracy po jednym roku funkcjonowania zmian. Dla porządku w tabelach zaprezentowano także wyniki badań przeprowadzonych w okresie pierwszego półroczu oraz dokonano analizy proporcji ocen. Wyliczenia zostały dokonane w programie STATISTICA, jednak z uwagi na brak istotnych zależności statystycznych pomiędzy badanymi okresami, analiza większości zmiennych zostanie zaprezentowana jedynie w formie procentowej. Ponadto, istotnym poznawczo wydaje się nie sam fakt istotnej statystycznie zmiany ocen w poszczególnych okresach badań, lecz odsetek badanych dostrzegających poprawę jakości pracy penitencjarnej lub jej brak. Bardziej obiektywna i rzetelna ocena, poprzedzona rocznym doświadczeniem pracy w warunkach funkcjonowania reformy, mogła być dokonana po dłuższym (rocznym) okresie doświadczeń. Na niej właśnie zostaną zatem przede wszystkim skupione wyniki zaprezentowanej poniżej analizy.

Nowelizacja pracy penitencjarnej w ocenie kierujących oddziałami penitencjarnymi

Analiza proporcji zaprezentowana w tabeli 1 wskazuje na pewne rozbieżności ocen dokonywane przez kierujących oddziałami penitencjarnymi oraz

² Tamże.

dyrekcję zakładu w półrocznych odstępach czasu. Wyników tych nie można jednak interpretować jako zmiany nastawień kadry kierowniczej, z uwagi na nierównomierną ilość badanych biorących udział w kolejnych badaniach. Po okresie jednego roku od wprowadzenia zmian w badaniach wzięło udział ponad 70% więcej osób pełniących funkcje kierownicze niż pół roku wcześniej. Analiza będzie zatem obejmowała głównie opinie badanych zaprezentowane w badaniach po rocznym doświadczeniu kierownictwa w zakresie funkcjonowania reformy.

Tabela 1. Ocena zmian w opinii kierujących oddziałami penitencjarnymi i dyrekcji zakładu

Rodzaj zmiennej	Kierujący oddziałami/ dyrekcja ocena zmian po pół roku		Kierujący oddziałami/ dyrekcja ocena zmian po roku	
	Poziom wysoki/ raczej wysoki w %	Poziom niski/ raczej niski w %	Poziom wysoki/ raczej wysoki w %	Poziom niski/ raczej niski w %
Ogólne – pozytywne zmiany	100	0	85	15
Usprawnienie pracy kierowniczej	100	0	54	46
Usprawnienie kontaktu z podwładnymi	67	33	54	46
Wyzwolenie nowych inicjatyw resocjalizacyjnych	67	33	69	31
Poprawa funkcjonowania oddziałów	100	0	92	8
Zmniejszenie ilości wypadków nadzwyczajnych	67	33	31	69
Zmniejszenie ilości skarg wnoszonych skazanym	67	33	38	62
Poprawa pracy wychowawczej w zakładzie	67	33	77	23
Zwiększenie ilości obowiązków	0	100	54	46
Wprowadzenie chaosu/dezorganizacja pracy	33	67	38	62
Obniżenie sprawności reform z powodu zbyt małej liczby pracowników	67	33	77	23

Ogólnie pozytywną ocenę wprowadzonych zmian prezentuje 85% badanej kadry kierowniczej. Najbardziej pozytywne zmiany w tym obszarze, prezentowane niemal przez wszystkich badanych (odmienne zdanie miała tylko jedna osoba), występują w zakresie poprawy funkcjonowania oddziałów.

Znacznie gorzej przedstawia się opinia kadry kierowniczej w zakresie usprawnienia pracy kierowniczej oraz usprawnienia kontaktu z podwładnymi. Nieco ponad połowa badanych (7 osób) uważa, że zmiany wprowadzone reformą dokonały takiej poprawy, prawie połowa badanych (46%) jest jednak odmiennego zdania. Przy tak równomiernej rozbieżności opinii trudno dokonać oceny faktycznej poprawy sprawności pracy kierowniczej. Wśród pisemnych opinii funkcjonariuszy na stanowiskach kierowniczych główne zarzuty brzmiały: „zmniejszyła się ilość funkcjonariuszy działu kwatermistrzowskiego..., co zwiększyło ilość obowiązków pozostałych funkcjonariuszy... i przyczyniło się do utrudnień w wykorzystaniu urlopu wypoczynkowego, zmniejszeniu nadgodzin”. Podobnie równomierny odsetek badanych uznaje, że reforma zwiększyła ilość obowiązków, jakimi obarczeni są kierownicy (54%). Główną winą za obniżoną sprawność reform kierownicy (77%) obarczają zbyt małą ilość personelu stosunku do wymagań pracy penitencjarnej.

Najgorsza jest opinia kadry kierowniczej dotycząca zmniejszenia liczby wypadków nadzwyczajnych w zakładzie karnym (taką opinię wyraża tylko 31% badanych) oraz zmniejszenia liczby skarg kierowanych przez skazanych (38%). W obliczu tych danych nieuniknione jest przyznanie, iż w opinii większości kadry kierowniczej wprowadzone reformą zmiany nie przysłużyły się ani do zmniejszenia skarg wśród osadzonych, ani do zmniejszenia wypadków nadzwyczajnych na terenie zakładu.

Dobrą opinię o reformie mają natomiast funkcjonariusze kadry kierowniczej w zakresie poprawy pracy wychowawczej w zakładzie, co jest jednym z istotniejszych wskaźników prowadzonej resocjalizacji skazanych. Aż 77% badanych kierowników i członków dyrekcji uważa, że praca wychowawcza dzięki reformie zyskała na jakości oraz objęła nowe inicjatywy resocjalizacyjne (69%) wykazywane przez podwładnych.

Podsumowując, mogę stwierdzić:

- w opinii większości kadry kierowniczej reformę można uznać za wnoszącą ogólnie pozytywne zmiany do więziennictwa,
- najbardziej pozytywne zmiany są dostrzegane w zakresie poprawy funkcjonowania oddziałów oraz pracy wychowawczej w oddziałach, łącznie z wyzwoleniem nowych inicjatyw resocjalizacyjnych wśród personelu podwładnego,
- znacznie gorzej przez połowę badanych jest oceniana poprawa sprawności pracy kierowniczej oraz sprawności kontaktu z personelem penitencjarnym. Ponad połowa uznaje też, że przez reformę zwiększył się zakres ich obowiązków,
- najgorszą opinię mają funkcjonariusze na stanowiskach kierowniczych o roli reformy w zakresie zmniejszenia ilości wypadków nadzwyczajnych oraz zmniejszenia ilości skarg wnoszonych przez skazanych. W tym zakresie zdaniem badanych, reforma nie przyniosła oczekiwanych zmian.

Nowelizacja pracy penitencjarnej w ocenie wychowawców resocjalizacyjnych

Obok kadry kierowniczej badaniami objęto także wychowawców resocjalizacyjnych. Wśród ocenianych zmiennych znalazły się opinie na temat: ogólnie pozytywnych zmian, usprawnienia pracy wychowawczej, usprawnienia kontaktu ze skazanymi, usprawnienia kontaktu z przełożonymi, wyzwolenia nowych inicjatyw wychowawczo-resocjalizacyjnych, poprawy funkcjonowania oddziałów, zwiększenia ilości czasu na pracę merytoryczną, zmniejszenia ilości wypadków nadzwyczajnych, zmniejszenia ilości skarg wnoszonych przez skazanych, poprawy jakości pracy resocjalizacyjnej, a także: nadmiaru obowiązków, chaosu organizacyjnego, niewystarczającej ilości personelu. W badaniach oceniano także opinie wychowawców na temat subiektywnego czasu przeznaczonego na: bezpośredni, indywidualny kontakt ze skazanymi, prowadzenie nowych inicjatyw w pracy wychowawczej, działalność merytoryczną, indywidualne rozmowy ze skazanymi, prowadzenie programów resocjalizacyjnych, pomoc skazanym w problemach osobistych. Wszystkie wyodrębnione zmienne zostaną przeanalizowane w tabelach 2–19, wraz z uwzględnieniem porównania ocen z poprzedniego półrocza. W badaniach z dnia 25 maja 2011 r. wzięło udział 28 wychowawców resocjalizacyjnych.

Tabela 2. Ogólna ocena zmian organizacji pracy penitencjarnej w opinii wychowawców resocjalizacyjnych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Ogólne pozytywne zmiany organizacji pracy	wysoki	4	17,39130	5	17,85714
	raczej wysoki	11	47,82609	14	50,00000
	raczej niski	6	26,08696	8	28,57143
	niski	2	8,69565	0	0
	braki	0	0	1	3,57143
Ogółem:		23	100	28	100

W zakresie funkcjonowania więziennictwa ogólnie pozytywne zmiany spowodowane wprowadzoną rok wcześniej reformą dostrzega znaczna większość badanych wychowawców (68%). Odsetek badanych, uznających, że efekty reformy można uznać za ogólnie pozytywne, jest podobny do tego sprzed pierwszego półrocza doświadczenia pracy w nowych warunkach organizacyjnych. Ośmiu badanych wychowawców uznaje jednak, że pozy-

tywne zmiany w więziennictwie raczej nie zaszły (żadna z osób nie miała zdecydowanego zdania w tym zakresie).

Tabela 3. Ocena usprawnienia pracy wychowawczej w zakładzie karnym w opinii wychowawców resocjalizacyjnych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Usprawnienie pracy wychowawczej	wysoki	2	8,69565	2	7,14286
	raczej wysoki	11	47,82609	14	50,00000
	raczej niski	7	30,43478	11	39,28571
	niski	3	13,04348	0	0
	braki	0	0	1	3,57143
Ogółem:		23	100	28	100

Podobnie jak w pierwszym półroczu działania reformy, wyraźnie ponad połowa (57%) wychowawców uznaje, że reforma przyczyniła się do poprawy pracy wychowawczej, jednocześnie jednak prawie 40% z badanych nie dostrzega w tym zakresie zmian na lepsze (tabela 3). Wyniki te nie wykazują istotnych zmian po kolejnym półroczu od wdrożenia reform.

Podobny brak istotnych zmian w opiniach wychowawców dotyczy usprawnienia ich kontaktu ze skazanymi (tabela 4). Zdania w tym zakresie są podzielone pomiędzy wychowawców równomiernie – połowa z nich dostrzega pozytywną zmianę, taki sam odsetek jednak poprawy w tym obszarze nie widzi.

Znacznie bardziej korzystne są opinie wychowawców dotyczące usprawnienia kontaktu z przełożonymi – aż 89% badanych stwierdza, że dzięki wprowadzonym zmianom organizacyjnym kontakt z przełożonymi został usprawniony i tylko 3 osoby raczej nie dostrzegają takiej poprawy. W tym wypadku opinie funkcjonariuszu wykazują znaczną zmianę na przestrzeni ostatniego półrocza. Opinia o usprawnieniu kontaktu z przełożonymi wykazała tendencję wzrostową aż o 20 punktów procentowych (tabela 5).

Znaczna poprawa opinii dotyczy także roli reformy w zakresie wyzwolenia nowych inicjatyw wychowawczych. Po roku działania reform w opinii aż 64% wychowawców reforma więziennictwa przyczyniła się do wyzwolenia nowych, ciekawych projektów wychowawczych i resocjalizacyjnych (tabela 6). Opinie te wykazują tendencję wzrostową na przestrzeni ostatniego półrocza. Po sześciu miesiącach od wprowadzenia zmian przekonanie o roli reformy w wyzwoleniu nowych pomysłów na pracę resocjalizacyjną miało tylko 35%

badanych. Różnice w opiniach wychowawców w tym zakresie wykazują istotność statystyczną (zob. tabela 7), co uprawnia do stwierdzenia, że wprowadzenie reform organizacyjnych przyczyniło się do wyzwolenia nowych pomysłów i własnej inicjatywy wychowawców w tworzeniu programów resocjalizacyjnych.

Tabela 4. Ocena usprawnienia kontaktu ze skazanymi w opinii wychowawców resocjalizacyjnych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Usprawnienie kontaktu ze skazanymi	wysoki	3	13,04348	1	3,57143
	raczej wysoki	9	39,13043	13	46,42857
	raczej niski	7	30,43478	13	46,42857
	niski	3	13,04348	1	3,57143
	braki	1	4,34783	0	0
Ogółem:		23	100	28	100

Tabela 5. Ocena usprawnienia kontaktu z przełożonymi w opinii wychowawców resocjalizacyjnych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Usprawnienie kontaktu z przełożonymi	wysoki	9	39,13043	7	25,00000
	raczej wysoki	7	30,43478	18	64,28571
	raczej niski	3	13,04348	3	10,71429
	niski	3	13,04348	0	0
	braki	1	4,34783	0	0
Ogółem:		23	100	28	100

Tabela 6. Ocena wyzwalania nowych inicjatyw resocjalizacyjnych w opinii wychowawców resocjalizacyjnych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Wyzwalanie nowych inicjatyw resocjalizacyjnych	wysoki	1	4,34783	2	7,14286
	raczej wysoki	7	30,43478	16	57,14286
	raczej niski	11	47,82609	10	35,71429
	niski	4	17,39130	0	0
Ogółem:		23	100	28	100

Tabela 7. Ocena wyzwalania nowych inicjatyw resocjalizacyjnych w opinii wychowawców resocjalizacyjnych – istotności statystyczne

Rodzaj zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku		Wynik testu tStudenta	Poziom istotności
	M	SD	M	SD		
Wyzwalanie nowych inicjatyw resocjalizacyjnych	2,782609	2,285714	0,795243	0,599824	2,285714	0,014206

W półrocznym odstępie badań nie zmieniły się opinie wychowawców w zakresie poprawy jakości pracy resocjalizacyjnej w oddziałach (zob. tabela 8). Zarówno w okresie 6 miesięcy od wprowadzenia zmian organizacyjnych, jak i po okresie jednego roku, ilość osób przekonanych, że reforma poprawiła jakość pracy wychowawczej i resocjalizacyjnej w zakładzie wnosi niecałe 50%.

Wysoko niezadowolająca z uwagi na resocjalizacyjny efekt pobytu w zakładzie karnym jest natomiast ilość czasu, jaką wychowawcy mogą przeznaczyć na działalność merytoryczną. W percepcji tylko 32% badanych reforma przyczyniła się do zwiększenia czasu na uaktywnianie skazanych, pozostała część wychowawców (68%) uznaje, że czas na pracę resocjalizacyjną nie został zwiększony. Opinie te są obiektywnie gorsze niż pół roku wcześniej, kiedy 56% wychowawców dostrzegało pozytywną rolę reformy na tym obszarze (tabela 9).

Tabela 8. Ocena poprawy jakości pracy resocjalizacyjnej w opinii wychowawców resocjalizacyjnych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Poprawa jakości pracy resocjalizacyjnej	wysoki	3	13,04348	1	3,57143
	raczej wysoki	8	34,78261	12	42,85714
	raczej niski	9	39,13043	14	50,000
	niski	3	13,04348	1	3,57143
Ogółem:		23	100	28	100

Tabela 9. Ocena ilości czasu przeznaczanego na działalność merytoryczną w opinii wychowawców resocjalizacyjnych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Zwiększenie ilości czasu przeznaczanego na działalność merytoryczną	wysoki	2	8,69565	1	3,57143
	raczej wysoki	11	47,82609	8	28,57143
	raczej niski	7	30,43478	15	53,57143
	niski	3	13,04348	4	14,28571
Ogółem:		23	100		

Spadek pozytywnych opinii osiągnął zatem 24 punkty procentowe. Należałoby się zastanowić, z jakich powodów tak znaczna liczba funkcjonariuszy zmieniła zdanie w zakresie ilości czasu przeznaczanego na działalność merytoryczną. Wydaje się, że powodem mogą być inne, dodatkowe obowiązki, z którymi wiąże się wdrażanie zmian wprowadzonych przez reformę (takich jak: nadmierna biurokracja, dodatkowa ilość wypełnianych dokumentów lub bardziej wymagające procedury odpowiadania na skargi skazanych). Ten aspekt działania reformy należy uznać jeden z jej najłagodniejszych punktów i stwierdzić, że założenie odbiurokratyzowania pracy penitencjarnej nie zostało osiągnięte.

Za pozytywny można uznać natomiast fakt zwiększenia pozytywnych opinii wychowawców w zakresie poprawy funkcjonowania oddziałów. Aż 75% badanych jest zdania, że wprowadzenie zmian organizacyjnych spowodowało polepszenie pracy na oddziałach. Wynik ten jest wyższy o 10 punktów procentowych w porównaniu z opiniami wyrażanymi przez wychowawców pół roku wcześniej (tabela 10).

Tabela 10. Ocena poprawy funkcjonowania oddziałów w opinii wychowawców resocjalizacyjnych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Poprawa funkcjonowania oddziałów	wysoki	4	17,39130	2	7,14286
	raczej wysoki	11	47,82609	19	67,85714
	raczej niski	6	26,08696	7	25,0000
	niski	2	8,69565	0	0
Ogółem:		23	100	28	100

Niestety, aspekt ten nie przekłada się na w opinii wychowawców na zmniejszenie wypadków nadzwyczajnych w zakładzie (tabela 11) – aż 71% badanych (o 10% więcej niż pół roku wcześniej) twierdzi, że liczebność wypadków nie zmniejszyła się. Wynik ten koresponduje z zaprezentowaną już i opisaną opinią kadry kierowniczej (zob. tabela 1).

Tabela 11. Ocena zmniejszenia wypadków nadzwyczajnych w zakładzie karnym w opinii wychowawców resocjalizacyjnych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Zmniejszenie wypadków nadzwyczajnych	wysoki	0	0	1	3,57143
	raczej wysoki	9	39,13043	7	25,00000
	raczej niski	12	52,17391	15	53,57143
	niski	2	8,69565	5	17,85714
Ogółem:		23	100	28	100

Ponad 53% wychowawców biorących udział w badaniach twierdzi także, że działanie reformy nie wprowadza zmian w postaci ograniczenia liczby skarg kierowanych przez skazanych (tabela 12). Choć wynik ten należy uznać za niezadawalający w zakresie efektywności funkcjonowania reformy, to warto zauważyć, że jest on niższy o 10% niż pół roku wcześniej. Wydaje się zatem, że w odbiorze wychowawców, w miarę czasu działania wprowadzonych reform, skargi ze strony osadzonych przybierają tendencje malejącą.

Tabela 12. Ocena zmniejszenia liczby skarg wnoszonych przez skazanych w opinii wychowawców resocjalizacyjnych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Zmniejszenie liczby skarg wnoszonych przez skazanych	wysoki	0	0	1	3,57143
	raczej wysoki	6	26,08696	12	42,85714
	raczej niski	14	60,86957	14	50,00000
	niski	3	13,04348	1	3,57143
Ogółem:		23	100	28	100

Tabela 13. Spowodowane reformą zwiększenie ilości obowiązków służbowych w opinii wychowawców

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Zwiększenie ilości obowiązków służbowych	wysoki	1	4,34783	3	10,71429
	raczej wysoki	5	21,73913	9	32,14286
	raczej niski	13	56,52174	13	46,42857
	niski	3	13,04348	2	7,14286
	Braki	1	4,34783	1	3,57143
Ogółem:		23	100	28	100

W aspekcie negatywnego funkcjonowania wprowadzonych zmian nieco większa niż pół roku wcześniej liczby funkcjonariuszy na stanowiskach wychowawców twierdzi, że reforma przyczyniła się do zwiększenia obowiązków służbowych. Takie zdanie wyraża prawie 43% badanych – o 17% więcej niż pół roku wcześniej (zob. tabela 13). W zakresie elementów utrudniających pracę funkcjonariusze wymieniają przede wszystkim brak sprzętu komputerowego, co dodatkowo przysparza problemów organizacyjnych. Wychowawcy nie wskazują jednak, jakich obowiązków przybyło. W obliczu dokonanej już analizy można przypuszczać, że obowiązki te to przede wszystkim dodatkowa praca ze skomplikowanym odpowiadaniem na skargi osadzonych, powielanie akt osobopoznawczych (w teczках osobopoznawczych oraz w systemie NeoNet) oraz więcej pracy *sensu stricto* resocjalizacyjnej w indywidualnym kontakcie ze skazanymi.

Znaczny odsetek badanych (46%) twierdzi także, że wiele aspektów działania reformy przyczynia się raczej do chaosu organizacyjnego (tabela 14).

Tabela 14. Spowodowane reformą zwiększenie dezorganizacji pracy w opinii wychowawców

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Zwiększenie dezorganizacji pracy	wysoki	4	17,39130	1	3,57143
	raczej wysoki	7	30,43478	12	42,85714
	raczej niski	11	47,82609	13	46,42857
	niski	1	4,34783	1	3,57143
	braki	0	0	1	3,57143
Ogółem:		23	100	28	100

Tabela 15. Ocena możliwości założeniowych reformy wobec niezwiększonej liczby etatów w opinii wychowawców resocjalizacyjnych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Obniżenie sprawności reform z powodu zbyt małej liczby pracowników	wysoki	5	21,73913	4	14,28571
	raczej wysoki	9	39,13043	15	53,57143
	raczej niski	8	34,78261	7	25,00000
	niski	1	4,34783	2	7,14286
Ogółem:		23	100	28	100

Obniżenie sprawności reformy wychowawcy w większości przypisują niewystarczającej liczebności kadry. Brak personelu jako czynnik powodujący niższą niż możliwa jakość zmian postrzega aż 68% badanych – o 7% więcej niż pół roku wcześniej.

Badaniami objęto także ocenę zmiany organizacji czasu w pracy wychowawczej (tabele 16–19). W tym obszarze ocenie poddano czas przeznaczony na: bezpośredni, indywidualny kontakt ze skazanymi; indywidualne roz-

mowy ze skazanymi; pomoc skazanym w problemach osobistych oraz prowadzenie programów resocjalizacyjnych.

Tabela 16. Opinia wychowawców resocjalizacyjnych w zakresie czasu przeznaczanego na bezpośredni, indywidualny kontakt ze skazanymi

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Czas na bezpośredni, indywidualny kontakt ze skazanymi	wysoki	6	26,08696	2	7,14286
	raczej wysoki	11	47,82609	8	28,57143
	raczej niski	5	21,73913	16	57,14286
	niski	1	4,34783	2	7,14286
Ogółem:		23	100	28	100

Znacznie gorzej niż pół roku wcześniej przedstawia się problem czasu, jaki wychowawcy mogą przeznaczyć na indywidualny kontakt ze skazanymi. Opinie na temat pozytywnej roli reformy w zakresie czasu na bezpośredni kontakt z osadzonymi, w rok od wprowadzenia reform, posiada niecałe 36% badanych (tabela 16). Prawdopodobną przyczyną jest zasygnalizowane już w analizie, a odczuwane przez 43% wychowawców, zwiększenie ilości obowiązków (zob. tabela 13).

Niejednoznaczna jest natomiast opinia wychowawców dotycząca czasu przeznaczanego na indywidualne rozmowy ze skazanymi (tabela 17), czasu poświęconego na pomoc skazanym w problemach osobistych (tabela 18) oraz pracę resocjalizacyjną (tabela 19). Opinie na ten temat rozłożyły się niemal równomiernie.

Tabela 17. Opinia wychowawców resocjalizacyjnych w zakresie czasu przeznaczanego na indywidualne rozmowy ze skazanymi

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Czas na indywidualne rozmowy ze skazanymi	wysoki	4	17,39130	1	3,57143
	raczej wysoki	8	34,78261	12	42,85714
	raczej niski	9	39,13043	15	53,57143
	niski	1	4,34783	0	0
	braki	1	4,34783	0	0
Ogółem:		23	100	28	100

Tabela 18. Opinia wychowawców resocjalizacyjnych w zakresie czasu przeznaczonych na pomoc skazanym w problemach osobistych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Czas na pomoc skazanym w problemach osobistych	wysoki	5	21,73913	1	3,57143
	raczej wysoki	8	34,78261	12	42,85714
	raczej niski	9	39,13043	15	53,57143
	niski	1	4,34783	0	0
Ogółem:		23	100	28	100

Tabela 19. Opinia wychowawców resocjalizacyjnych w zakresie czasu przeznaczonych na prowadzenie programów resocjalizacyjnych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	Ocena zmian po okresie pół roku		Ocena zmian po okresie jednego roku	
		N	%	N	%
Czas na prowadzenie programów resocjalizacyjnych	wysoki	4	17,39130	3	10,71429
	raczej wysoki	9	39,13043	11	39,28571
	raczej niski	6	26,08696	13	46,42857
	niski	4	17,39130	1	3,57143
Ogółem:		23	100	28	100

Niemal połowa badanych uważa, że dzięki reformie czas na indywidualne rozmowy ze skazanymi został zwiększony, nieco ponad połowa natomiast jest odmiennego zdania. Takie same opinie dotyczą czasu przeznaczonych na działalność merytoryczną, a w zakresie roli reformy jako czynnika umożliwiającego większą ilość czasu poświęcić na resocjalizację – opinie rozłożyły się dokładnie równomiernie. W tej sytuacji trudno ocenić rolę wprowadzonych zmian organizacyjnych w zakresie czasu, zarówno na indywidualny kontakt, jak i na pracę resocjalizacyjną ze skazanymi. Opinie te nie zmieniły się zasadniczo na przestrzeni ostatnich sześciu miesięcy.

Sumując, mogę stwierdzić:

- ogólnie pozytywne zmiany dla więziennictwa dostrzega 68% indagowanych wychowawców, a odsetek ten nie zmienił się znacznie w porównaniu poprzednim półroczem,

- po roku od wprowadzenie zmian organizacyjnych w zakładzie karnym w Czarnem najbardziej pozytywne efekty działania reformy wychowawcy dostrzegają w usprawnieniu kontaktu z przełożonymi (89%) oraz poprawie funkcjonowania oddziałów (75%),
- pozytywne zmiany w opiniach funkcjonariuszy zaszły także w zakresie wyzwalania nowych inicjatyw wychowawczo-resocjalizacyjnych (69%). W zakresie nowych projektów w pracy resocjalizacyjnej zmiana na lepsze jest obserwowana przez większą ilość wychowawców niż pół roku wcześniej, a zmiana ta jest istotna statystycznie,
- trudno ocenić rolę reformy w zakresie usprawnienia kontaktu ze skazanymi, zmniejszenia skarg z ich strony, a także w zakresie poprawy jakości pracy resocjalizacyjnej i dezorganizacji pracy, jaką w opinii wychowawców mogła wprowadzić reforma. Opinia funkcjonariuszy w tych obszarach rozłożyła się niemal równomiernie. Ten sam dylemat dotyczy opinii wychowawców w zakresie czasu przeznaczanego na indywidualne rozmowy ze skazanymi, pomoc skazanym w ich problemach osobistych oraz prowadzenie programów resocjalizacyjnych. Wychowawcy w równej części (niemal po 50%) uznają, że reforma czas ten wydłużyła lub że takiego działania reformy nie odczuwają,
- wśród najmniej korzystnych aspektów działania reformy więziennictwa wychowawcy dostrzegają zwiększenie obowiązków służbowych (43%). W znacznej większości badani nie dostrzegają także pozytywnej roli reformy w zakresie zmniejszenia wypadków nadzwyczajnych w zakładzie oraz ilości czasu jaki mogą przeznaczyć na działalność merytoryczną i na indywidualny kontakt ze skazanymi. W tych obszarach tylko ponad 30% badanych uznaje, że reforma przyniosła pozytywne zmiany,
- za największe problemy związane z funkcjonowaniem reformy funkcjonariusze pełniący funkcje wychowawcy uznają niewystarczającą liczbę personelu (68%) oraz brak sprzętu komputerowego.

Organizacja pracy penitencjarnej w ocenie skazanych

Ostatnim elementem oceny uczyniono opinię skazanych o wskaźnikach potencjalnych możliwości resocjalizacyjnych zakładu karnego. Obszar ten obejmuje oceny: częstotliwości kontaktu z wychowawcą, możliwości bezpośredniego kontaktu z wychowawcą, czasu, jaki wychowawca przeznacz na rozmowę ze skazanym, przekazywanie decyzji dotyczących postępowania ze skazanym, dostępności programów resocjalizacyjnych i zapewnienia czasu wolnego w zakładzie karnym. Poniżej, w tabelach 20–28, zamieszczono trzykrotną ocenę skazanych obejmującą wymienione wskaźniki, dokonaną

w odstępach półrocznych: przed prowadzeniem zmian organizacyjnych, pół roku po ich funkcjonowaniu oraz jeden rok od wprowadzenia reform.

W badaniu przed wprowadzeniem reform brało udział 100 skazanych, a zarówno pół roku, jak i rok później 77 osadzonych, których wypełnione kwestionariusze pozwalały na dokonanie analizy i nie zachodziło podejrzenie, że zostały one wypełnione automatycznie.

Tabela 20. Ocena częstotliwości kontaktu z wychowawcą w opinii skazanych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	przed wprowadzeniem reformy		pół roku po wprowadzeniu reformy		jeden rok po wprowadzeniu reformy	
		N	%	N	%	N	%
Ocena częstotliwości kontaktu z wychowawcą	wysoki	58	58,00000	50	64,93506	52	67,53247
	raczej wysoki	27	27,00000	24	31,16883	22	28,57143
	raczej niski	9	9,00000	2	2,59740	0	0
	niski	6	6,00000	1	1,29870	3	3,89610
Ogółem:		100	100	77	100	77	100

W zakresie częstotliwości kontaktu z wychowawcą opinie skazanych wykazują niewielką tendencję zwykłą dotyczącą, możliwości tak częstego kontaktu z wychowawcą, jak tego potrzebują. Choć opinie te nie wykazują różnic istotnych statystycznie, jednak w odstępach półrocznych wyraźnie zmniejsza się liczba osadzonych twierdzących, że nie mają wystarczającego kontaktu ze swoim wychowawcą. Podczas gdy przed wprowadzeniem reform odsetek tych skazanych wynosił 15%, to po okresie jednego roku obejmuje niecałe 4% osadzonych (tabela 20).

Taka tendencja zwykła obejmuje także możliwość bezpośredniego kontaktu z przełożonym wychowawcą (tabela 21).

Przed wprowadzeniem reform na brak możliwości kontaktu ze zwierzchnikiem wychowawcy uskarżało się 22% badanych, zarówno pół roku, jak i rok później odsetek osób niezadowolonych wynosi 6,5%. Zmiany opinii dotyczące możliwości kontaktu ze zwierzchnikiem wychowawcy, na korzyść częstszej możliwości kontaktu, przybrały istotność statystyczną na poziomie $p < 0,05$ (zob. tabela 22).

Pozytywne z punktu widzenia założeń resocjalizacyjnych tendencje przybrały także opinie skazanych dotyczące możliwości rozmowy z wychowawcą. Podczas gdy przed wprowadzeniem reform możliwość bezpośredniej rozmowy z wychowawcą, tak często jak tego potrzebują, wysoko oceniali 76% skazanych, to po pół roku działania zmian organizacyjnych takie zdanie

miało 95, a po roku 96% skazanych (tabela 23). Tendencja pozytywnie ocenianej możliwości kontaktu z wychowawcą przybrała istotność statystyczną na poziomie $p < 0,05$. Istotność zmiany opinii skazanych występowała już pół roku od wprowadzenia reform³.

Tabela 21. Ocena możliwości bezpośredniego kontaktu z przełożonym wychowawcy w opinii skazanych

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	przed wprowadzeniem reformy		pół roku po wprowadzeniu reformy		jeden rok po wprowadzeniu reformy	
		N	%	N	%	N	%
Ocena możliwości bezpośredniego kontaktu z przełożonym wychowawcy	wysoki	39	39,00000	38	49,35065	42	54,54545
	raczej wysoki	39	39,00000	27	35,06494	26	33,76623
	raczej niski	11	11,00000	7	9,09091	4	5,19481
	niski	11	11,00000	4	5,19481	5	6,49351
	braki	0	0	1	1,29870	0	0
Ogółem:		100	100	77	100	77	100

Tabela 22. Ocena możliwości bezpośredniego kontaktu z przełożonym wychowawcy w opinii skazanych

Rodzaj zmiennej	Skazani (N = 100) przed wprowadzeniem reformy		Skazani (N = 77) rok po wprowadzeniu reformy		Wynik testu t-Studenta	Poziom istotności
	M	SD	M	SD		
Ocena możliwości kontaktu z przełożonym wychowawcy	1,940000	0,972553	1,636364	0,857000	2,167064	0,031582

³ A. Jaworska, Nowelizacja organizacji pracy penitencjarnej w Polsce – próby reform i ich ewaluacja (w druku).

Tabela 23. Ocena czasu przeznaczanego przez wychowawcę na rozmowę ze skazanymi w istotnych dla skazanych sprawach w ich opinii – analiza proporcji

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	przed wprowadzeniem reformy		pół roku po wprowadzeniu reformy		jeden rok po wprowadzeniu reformy	
		N	%	N	%	N	%
Ocena możliwości rozmowy z wychowawcą	wysoki	51	51,00000	44	57,14286	42	54,54545
	raczej wysoki	25	25,00000	29	37,66234	32	41,55844
	raczej niski	15	15,00000	3	3,89610	0	0
	niski	8	8,00000	1	1,29870	3	3,89610
	braki	1	1,00000	0	0,0000	0	0
Ogółem:		100	100	77	100	77	100

Tabela 24. Ocena czasu przeznaczanego przez wychowawcę na rozmowę ze skazanymi w istotnych dla skazanych sprawach ich opinii – istotności statystyczne

Rodzaj zmiennej	Skazani (N = 100) przed reformą		Skazani (N = 77) rok po wprowadzeniu reformy		Wynik testu t-Studenta	Poziom istotności
	M	SD	M	SD		
Ocena możliwości rozmowy z wychowawcą	1,797980	0,979169	1,532468	0,699331	2,167064	0,045669

Kolejną tendencję pozytywnych zmian w odczuciach skazanych należy odnotować w zakresie jasności decyzji jakie są przekazywane skazanym w odniesieniu do ich losów w zakładzie (tabela 25). Przed wprowadzeniem zmian organizacyjnych do więziennictwa pozytywne zdanie na ten temat miało 78% skazanych, pół roku później 84%, a w kolejnym półroczu 92% z nich.

Tabela 25. Ocena przekazywania decyzji podejmowanych wobec skazanego w ich opinii

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	przed wprowadzeniem reformy		pół roku po wprowadzeniu reformy		jeden rok po wprowadzeniu reformy	
		N	%	N	%	N	%
Ocena przekazywania decyzji podejmowanych wobec skazanych	wysoki	39	39,00000	42	54,54670	29	37,66234
	raczej wysoki	39	39,00000	23	29,87013	42	54,54545
	raczej niski	7	7,00000	8	10,38961	3	3,89610
	niski	14	14,00000	3	3,89610	3	3,89610
	braki	1	1,00000	1	1,29870	0	0
Ogółem:		100	100	77	100	77	100

Na tle powyższych analiz mniej korzystnie przedstawia się problem zajęć, jakie skazani mają do dyspozycji na oddziale (tabela 26) oraz organizacja czasu wolnego (tabela 27).

Tabela 26. Ocena ilości zajęć dostępnych na oddziale, na którym przebywa skazany

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	przed wprowadzeniem reformy		pół roku po wprowadzeniu reformy		jeden rok po wprowadzeniu reformy	
		N	%	N	%	N	%
Ocena ilości zajęć dostępnych na oddziale	wysoki	39	39,00000	34	44,15584	21	27,27273
	raczej wysoki	41	41,00000	21	27,27273	38	49,35065
	raczej niski	9	9,00000	16	20,77922	12	15,58442
	niski	10	10,00000	6	7,79221	6	7,79221
	braki	1	1,00000	0	0,0000	0	0
Ogółem:		100	100	77	100	77	100

Dostępność zajęć pozwalających konstruktywnie spędzać czas w zakładzie karnym wysoko ocenia jedynie 27% osadzonych, a ogólnie pozytywne zdanie ma 77% badanych. Jeszcze mniejszy odsetek (65%) uznaje, że czas wolny w oddziałach jest dobrze zorganizowany (tabela 27). Wskaźniki te, w opinii skazanych, nie wykazują korzystnego resocjalizacyjnie progresu, niezależnie od analizowanego okresu badań. Wydaje się zatem, że jednym

z najłagodniejszych ogniw działania reformy jest wciąż niedostateczna ilość programów resocjalizacyjnych i możliwości konstruktywnego, rozwijającego osobowo wypełnienia wolnego czasu osadzonym. Fakt ten wydaje się tym bardziej niepokojący, że zakład karny w Czarnem odznacza się na terenie kraju jednym z najwyższych wskaźników zatrudnienia skazanych. Można zatem przypuszczać, że na terenie innych zakładów karnych sytuacja organizacji czasu pobytu w zakładzie przedstawia się jeszcze gorzej. Z drugiej strony warto pamiętać, że choć wyniki analizy mogą być niezadowolające, to jednak ponad 3/4 skazanych uważa, że zajęcia dostępne na oddziale są prowadzone w wystarczającej ilości, a znacznie ponad połowa (65% osadzonych) twierdzi, że czas wolny jest zagospodarowany dobrze.

Tabela 27. Ocena organizacji czasu wolnego na oddziale, na którym przebywa skazany

Rodzaj zmiennej	Poziom zmiennej	przed wprowadzeniem reformy		pół roku po wprowadzeniu reformy		jeden rok po wprowadzeniu reformy	
		N	%	N	%	N	%
Ocena organizacji czasu wolnego	wysoki	26	26,00000	30	38,96104	14	18,18182
	raczej wysoki	45	45,00000	29	37,66234	36	46,75325
	raczej niski	13	13,00000	10	12,98701	19	24,67532
	niski	16	16,00000	7	9,09091	6	7,79221
	braki	0	0,00000	1	1,29870	2	2,59740
Ogółem:		100	100	77	100	77	100

Podsumowując, mogę stwierdzić:

- w aspekcie pozytywnym należy dostrzec, że w miarę czasu trwania reformy występują tendencje progresywne dotyczące opinii skazanych w zakresie: możliwości kontaktu z wychowawcą, możliwości kontaktu ze zwierzchnikiem wychowawcy, możliwości bezpośredniej rozmowy z wychowawcą oraz form i jasności przekazywania decyzji wydawanych w sprawach skazanych;
- najbardziej widoczne, istotne statystycznie i pozytywne z punktu widzenia założeń resocjalizacyjnych zmiany opinii dotyczą:
 - czasu, jaki wychowawca poświęca na bezpośrednie rozmowy ze skazanymi w istotnych dla nich sprawach i tak często jak tego potrzebują – takie zdanie wyraża rok po wdrożeniu reform 96% skazanych biorących udział w badaniach,

- możliwości bezpośredniego kontaktu z przełożonym wychowawcy (co stwierdza 88% skazanych);
- najślabszym i niezmiennym aspektem w ocenie skazanych, pomimo wdrożonych reform organizacyjnych, jest zagospodarowanie czasu walnego na oddziałach (aż 35% ocenia ten aspekt negatywnie) oraz dostępność zajęć dodatkowych, które pozwoliłyby konstruktywnie spędzić okres pobytu w zakładzie (negatywne zdanie wyraża 25% badanych).

Wnioski

Pomimo znacznych mankamentów ocenianych przez osoby zaangażowane w proces pracy penitencjarnej, reformę wdrożoną do więziennictwa można uznać za pewien pozytywny element w drodze do dalszej ewolucji wykonywania kary pozbawienia wolności w Polsce. Najbardziej pozytywne przemiany po roku działania zmian organizacyjnych zauważalne są w obszarach:

- Ogólnie pozytywnie postrzegane zmiany organizacji pracy zarówno w opinii kadry kierowniczej jak i wychowawców pracujących bezpośrednio ze skazanymi.
- Dostrzeganie przez kadre kierowniczą i wychowawców poprawy funkcjonowania oddziałów.
- Wyzwolenie nowych inicjatyw wychowawczych i wdrażania nowych programów resocjalizacyjnych, co dostrzegają zarówno kierownicy, jak i wychowawcy. Niestety działania te nie są zauważane przez skazanych – być może powodem jest fakt, że nowymi programami obejmowana jest jedynie nieznaczna ilość skazanych, co nie przekłada się na ogólne poczucie zmian wśród wszystkich skazanych.
- Choć niemal połowa wychowawców twierdzi, że dzięki reformie nie zwiększyła się liczba czasu, jaki mogą przeznaczyć na bezpośrednią pracę resocjalizacyjną ze skazanymi, to zdaniem większości skazanych czas, jaki poświęca im wychowawca, jest wystarczający, a jakość i częstotliwość rozmów z wychowawcą nie budzi zastrzeżeń. W tym zakresie obserwowana jest wyraźna poprawa w perspektywie temporalnej (przed reformą, w jej trakcie oraz po roku trwania).
- W odczuciach skazanych wyraźnie zwiększyła się także możliwość kontaktu ze zwierzchnikami wychowawców.
Brak efektów działania reformy oraz jej sygnalizowane niedomagania dotyczą natomiast przede wszystkim:
 - Zarówno kadra kierownicza, jak i wychowawcy twierdzą, że wprowadzenie reformy zwiększyło zakres ich obowiązków.

- W opinii większości funkcjonariuszy służby więziennej wprowadzenie reformy nie przyczyniło się do zmniejszenia liczby wypadków nadzwyczajnych w zakładzie ani do zmniejszenia skarg ze strony osadzonych.
- Połowa wychowawców ocenia czas, jaki może być przez nich poświęcony na prowadzenie programów resocjalizacyjnych, za niewystarczający. Przekłada się to na opinie wielu skazanych, którzy twierdzą, że czas wolny i zajęcia prowadzone na oddziale nie są wystarczające względem ich potrzeb.
- Reforma nie zmniejszyła biurokratyzacji, lecz spowodowała kolejne powielanie dokumentów, akt skazanych, spowodowała skomplikowane procedury odpowiadania na skargi. Zamiast wdrażania zmian, wciąż ważniejsze jest wypełnianie kolejnych dokumentów.
- Jednym z najgorzej ocenianych problemów jest niewystarczająca ilość personelu wymagana do skutecznego wdrażania reform, co wymusza nadgodziny, powoduje zmęczenie personelu i niemożność prawidłowego wdrożenia wszystkich projektów resocjalizacyjnych.
- Sygnalizowanym problemem jest także niewystarczająca ilość sprzętu komputerowego.